Frankenstein

of, de moderne Prometheus

MARY WOLLSTONECRAFT (GODWIN)
SHELLEY

Voorwoord

Weinig werken uit de geschiedenis van de Engelse literatuur hebben zo'n diepgaande en blijvende invloed op de menselijke verbeelding uitgeoefend als *Frankenstein; of, de moderne Prometheus*, geschreven door Mary Shelley en voor het eerst anoniem gepubliceerd in 1818. Meer dan twee eeuwen na zijn verschijning blijft de roman een opmerkelijke verkenning van wetenschappelijke ambitie, morele verantwoordelijkheid, menselijk isolement en de gevaarlijke gevolgen van het nastreven van kennis zonder rekening te houden met de ethische implicaties ervan. Hoewel *Frankenstein* vaak wordt beschouwd als een van de grondleggende werken van de moderne sciencefiction, overstijgt het de grenzen van ieder afzonderlijk literair genre. Het verenigt de emotionele intensiteit van de gotische literatuur met de filosofische vraagstukken van de romantiek en de intellectuele onzekerheden van een tijdperk dat ingrijpend veranderde door wetenschappelijke ontdekkingen.

De omstandigheden waaronder de roman ontstond, zijn zelf onderdeel van de literatuurgeschiedenis geworden. In de zomer van 1816 reisde Mary Shelley, toen pas achttien jaar oud, samen met Percy Bysshe Shelley naar Zwitserland, waar zij in de omgeving van het Meer van Genève tijd doorbrachten met Lord Byron en John Polidori. Het uitzonderlijk koude en stormachtige weer, veroorzaakt door de klimatologische gevolgen van de uitbarsting van de Tambora in het voorgaande jaar, dwong het gezelschap regelmatig binnenshuis te blijven. Tijdens een van hun bijeenkomsten stelde Byron voor dat ieder van hen een spookverhaal zou schrijven. Uit deze ogenschijnlijk bescheiden literaire uitdaging ontstond een werk van buitengewone oorspronkelijkheid. Geïnspireerd door eigentijdse discussies over elektriciteit, fysiologie en de mogelijkheid om dode materie opnieuw tot leven te wekken, stelde Mary Shelley zich een wetenschapper voor die erin slaagt een levend wezen te scheppen, maar vervolgens met afschuw terugdeinst voor de gevolgen van zijn eigen prestatie.

De werkelijke oorspronkelijkheid van *Frankenstein* ligt echter niet uitsluitend in de buitengewone scheppingsdaad die centraal staat in het verhaal, maar vooral in de morele en psychologische complexiteit waarmee Shelley de gevolgen ervan onderzoekt. Victor Frankenstein is geen conventionele schurk, maar evenmin een onverdeeld bewonderenswaardige held. Hij is een intellectueel begaafde jongeman wiens hartstochtelijke verlangen om de geheimen van de natuur te doorgronden geleidelijk uitgroeit tot een obsessie die zijn beoordelingsvermogen aantast en zijn vermogen tot menselijke verbondenheid vernietigt. Zijn tragedie vloeit niet alleen voort uit zijn wetenschappelijke experiment, maar vooral uit zijn weigering verantwoordelijkheid te aanvaarden voor het leven dat hij heeft geschapen. Shelley maakt daarmee een verontrustend onderscheid tussen het

vermogen om iets tot stand te brengen en de wijsheid die nodig is om te beoordelen of men dat ook zou moeten doen.

Even belangrijk is de figuur van het schepsel, waarvan de uitbeelding een van de grootste literaire verdiensten van de roman vormt. In tegenstelling tot het vereenvoudigde beeld dat door talloze toneel- en filmbewerkingen is ontstaan, is Shelleys schepping aanvankelijk geen gedachteloos monster dat door een instinctief verlangen naar vernietiging wordt gedreven. Het wezen beschikt over intelligentie, gevoeligheid en nieuwsgierigheid en verlangt intens naar gezelschap. Zijn geleidelijke ontwikkeling onthult een schepsel dat taal, literatuur, schoonheid en morele deugd weet te waarderen. Toch veroordeelt zijn lichamelijke verschijning hem tot afwijzing door juist die samenleving naar wier genegenheid hij zo wanhopig verlangt. Aan de hand van zijn lijden stelt Shelley diepgaande vragen over de oorsprong van wreedheid, de verhouding tussen uiterlijk en moreel karakter en de mate waarin menselijk gedrag wordt gevormd door maatschappelijke uitsluiting.

De filosofische diepgang van de roman wordt verder versterkt door de verbinding met de intellectuele en literaire tradities van zijn tijd. De ondertitel, *De moderne Prometheus*, verwijst naar de oude Griekse mythe van de titaan die het goddelijke gezag trotseerde door het vuur aan de mensheid te schenken. Net als Prometheus probeert Victor Frankenstein zich vermogens eigen te maken die traditioneel buiten de grenzen van het gewone menselijke bestaan worden geplaatst. Shelley verandert dit klassieke verhaal echter in een moderne beschouwing over de gevaren van onbegrensde ambitie. Daarnaast bevat de roman verwijzingen naar het bijbelse scheppingsverhaal en naar *Paradise Lost* van John Milton, vooral in de verkenning van de verhouding tussen schepper en schepsel. Het pijnlijke besef van het wezen dat het door zijn maker is verlaten, verleent deze literaire parallellen een diep persoonlijke en tragische betekenis.

Tegelijkertijd weerspiegelt *Frankenstein* de spanningen van een tijdperk waarin gevestigde opvattingen over de natuur, religie en menselijke identiteit steeds nadrukkelijker ter discussie werden gesteld door wetenschappelijk onderzoek. Vooruitgang in de scheikunde, anatomie en experimentele fysiologie versterkte de overtuiging dat verschijnselen die voorheen als geheimzinnig werden beschouwd, uiteindelijk toegankelijk zouden kunnen worden voor het menselijk begrip. Shelley veroordeelt deze intellectuele vooruitgang niet zonder meer. Zij stelt veeleer de veronderstelling ter discussie dat wetenschappelijke prestaties los kunnen worden gezien van ethische verplichtingen. De catastrofe die zich in de roman ontvouwt, is niet het onvermijdelijke gevolg van kennis op zichzelf, maar van kennis die wordt nagestreefd zonder mededogen, nederigheid of vooruitziendheid.

Een ander opmerkelijk kenmerk van het werk is de vertelstructuur. Door middel van een reeks met elkaar verweven vertellingen, die begint met de brieven van de poolreiziger Robert Walton, schept Shelley een complexe wisselwerking tussen ambitie, getuigenis en interpretatie. Waltons verlangen naar ontdekkingen weerspiegelt Frankensteins wetenschappelijke aspiraties, terwijl het eigen verhaal van het schepsel de lezer ertoe aanzet de oordelen die op basis van Victors relaas zijn gevormd opnieuw te overwegen. Deze opbouw voorkomt dat de roman eenvoudige morele zekerheden biedt. In plaats daarvan nodigt hij de lezer uit verschillende perspectieven te onderzoeken en de tragische gevolgen van misverstanden, hoogmoed en gebrekkige communicatie te onderkennen.

De blijvende actualiteit van *Frankenstein* blijkt misschien wel het duidelijkst uit de vragen die de roman nog altijd oproept. In een wereld die in toenemende mate wordt gevormd door kunstmatige intelligentie, genetische manipulatie, biotechnologie en andere zich snel ontwikkelende vakgebieden, hebben Shelleys beschouwingen over schepping en verantwoordelijkheid een opmerkelijke hedendaagse betekenis behouden. De roman stelt de vraag of de mensheid over voldoende morele volwassenheid beschikt om de krachten die zij verwerft op verantwoorde wijze te beheersen, en of het streven naar vooruitgang nog betekenisvol kan zijn wanneer het wordt losgekoppeld van de zorg voor de levens die erdoor worden beïnvloed. Dergelijke vragen zijn met het verstrijken van de tijd alleen maar dringender geworden en getuigen van de opmerkelijke vooruitziende blik van een jonge schrijfster aan het begin van de negentiende eeuw. Toch zou men veel van de emotionele en literaire rijkdom van *Frankenstein* over het hoofd zien wanneer men de roman uitsluitend zou lezen als een waarschuwing tegen wetenschappelijke overmoed. Het is eveneens een verhaal over eenzaamheid, het verlangen naar erkenning, de vernietigende kracht van wraak en de universele menselijke behoefte aan genegenheid en verbondenheid. De diepste tragiek ervan schuilt in het herhaaldelijke onvermogen van de personages om met begrip op het lijden van anderen te reageren. Daardoor blijkt de grens tussen menselijkheid en monsterachtigheid veel minder duidelijk dan zij aanvankelijk lijkt. Deze uitgave nodigt de lezer uit om Mary Shelleys meesterwerk opnieuw te ontdekken, niet slechts als de oorsprong van een bekende culturele mythe, maar als een verfijnd en diep ontroerend literair werk. Achter de beklemmende sfeer en het buitengewone verhaal van een onnatuurlijke schepping gaat een tijdloze beschouwing over het menselijk bestaan schuil. *Frankenstein* herinnert ons eraan dat de grootste gevaren niet altijd voortkomen uit het onbekende, maar soms uit onze eigen ambities, onze vooroordelen en onze onwil om de verantwoordelijkheden te erkennen die met ons handelen gepaard gaan. Het is deze diepgaande combinatie van verbeeldingskracht, filosofisch inzicht en emotionele intensiteit die de roman een blijvende plaats heeft bezorgd onder de belangrijkste werken uit de wereldliteratuur.

Inhoudsopgave

Voorwoord ... 3
Brief 1 ... 7
Brief 2 ... 10
Brief 3 ... 13
Brief 4 ... 14
Hoofdstuk 1 ... 21
Hoofdstuk 2 ... 25
Hoofdstuk 3 ... 30
Hoofdstuk 4 ... 36
Hoofdstuk 5 ... 42
Hoofdstuk 6 ... 47
Hoofdstuk 7 ... 53
Hoofdstuk 8 ... 62
Hoofdstuk 9 ... 69
Hoofdstuk 10 ... 74
Hoofdstuk 11 ... 80
Hoofdstuk 12 ... 87
Hoofdstuk 13 ... 92
Hoofdstuk 14 ... 97
Hoofdstuk 15 ... 102
Hoofdstuk 16 ... 110
Hoofdstuk 17 ... 117
Hoofdstuk 18 ... 121
Hoofdstuk 19 ... 127
Hoofdstuk 20 ... 133
Hoofdstuk 21 ... 141
Hoofdstuk 22 ... 149
Hoofdstuk 23 ... 157
Hoofdstuk 24 ... 163

Brief 1

Aan mevrouw Saville, Engeland.

Sint-Petersburg, 11 december 17—.

Je zult blij zijn te horen dat het begin van mijn onderneming niet is overschaduwd door een van de rampen die jij met zoveel ongerustheid hebt gevreesd. Gisteren ben ik hier aangekomen en mijn eerste zorg is jou, mijn lieve zus, te verzekeren dat het goed met me gaat en dat mijn vertrouwen in de goede afloop van mijn onderneming alleen maar is toegenomen.

Ik bevind me al ver ten noorden van Londen. Wanneer ik door de straten van Sint-Petersburg wandel, voel ik een koude noordenwind langs mijn wangen strijken, die me nieuwe kracht geeft en me met vreugde vervult. Begrijp je dat gevoel? Deze wind, afkomstig uit de streken waarheen ik op weg ben, geeft me alvast een voorproefje van het ijzige klimaat dat me te wachten staat. Aangemoedigd door deze veelbelovende bries worden mijn dagdromen steeds vuriger en levendiger. Tevergeefs probeer ik mezelf ervan te overtuigen dat de Noordpool een oord van vorst en verlatenheid is. In mijn verbeelding blijft het een gebied van schoonheid en verrukking. Daar, Margaret, is de zon voortdurend zichtbaar. Haar brede schijf scheert langs de horizon en verspreidt een eeuwige schittering. Daar — want met jouw welnemen, lieve zus, vertrouw ik op de verhalen van vroegere zeevaarders — zijn sneeuw en vorst verbannen en kunnen wij over een kalme zee naar een land worden gevoerd dat in wonderen en schoonheid alle tot dusver ontdekte gebieden van de bewoonde wereld overtreft. De planten, dieren en landschappen kunnen er geheel anders zijn dan alles wat wij kennen, zoals ook de verschijnselen aan de hemel in die onontdekte eenzaamheid ongetwijfeld ongekend zijn. Wat zou men niet mogen verwachten van een land waar het eeuwig licht is? Misschien ontdek ik er de wonderbaarlijke kracht die de kompasnaald aantrekt en vind ik een verklaring voor talloze waarnemingen aan de hemel waarvan de schijnbare onregelmatigheden slechts op een reis als deze wachten om voorgoed te worden opgehelderd. Ik zal mijn brandende nieuwsgierigheid bevredigen door een deel van de wereld te aanschouwen dat nog nooit door een mens is bezocht, en misschien zal ik voet zetten op grond die nog nooit door een mensenvoet is betreden. Dat zijn de vooruitzichten die mij lokken. Ze zijn voldoende om iedere angst voor gevaar of dood te overwinnen en mij ertoe te bewegen deze zware reis te beginnen met dezelfde vreugde die een kind voelt wanneer het met zijn vakantievriendjes in een bootje stapt om de rivier van zijn geboortestreek te verkennen. Maar zelfs als al deze verwachtingen ongegrond blijken, kun je niet ontkennen dat ik de mensheid, tot in de verste toekomst, een onschatbare dienst zal bewijzen als ik nabij de pool een doorgang ontdek naar landen die tegenwoordig slechts na een

reis van vele maanden bereikbaar zijn, of als ik het geheim van het magnetisme weet te doorgronden — iets wat, als het al mogelijk is, alleen door een onderneming als de mijne kan worden verwezenlijkt.

Deze overpeinzingen hebben de onrust verdreven waarmee ik mijn brief begon. Mijn hart gloeit van een geestdrift die mij tot in de hemel lijkt te verheffen, want niets brengt de geest zoveel rust als een vastomlijnd doel, een punt waarop de ziel al haar aandacht kan richten. Deze expeditie is de lievelingsdroom van mijn jeugd geweest. Met hartstocht heb ik de verslagen gelezen van de vele reizen die werden ondernomen in de hoop via de zeeën rond de Noordpool de noordelijke Stille Oceaan te bereiken. Je herinnert je misschien nog dat de gehele bibliotheek van onze goede oom Thomas bestond uit boeken over ontdekkingsreizen. Aan mijn opvoeding werd weinig aandacht besteed, maar ik was een hartstochtelijk lezer. Dag en nacht verdiepte ik me in die boeken. Hoe vertrouwder ik ermee raakte, des te sterker werd het verdriet dat ik als kind had gevoeld toen ik vernam dat mijn vader op zijn sterfbed mijn oom had verboden mij toestemming te geven voor een leven op zee.

Die dromen vervaagden toen ik voor het eerst kennismaakte met de dichters wier verzen mijn ziel in vervoering brachten en haar tot in de hemel verhieven. Ook ik werd dichter en leefde een jaar lang in een paradijs dat ik zelf had geschapen. Ik stelde me voor dat ook voor mij een plaatsje was weggelegd in de tempel waar de namen van Homerus en Shakespeare worden vereerd. Je weet hoezeer ik daarin heb gefaald en hoe zwaar die teleurstelling mij viel. Maar juist in die tijd erfde ik het vermogen van onze neef, en mijn gedachten keerden terug naar hun vroegere bestemming. Zes jaar zijn verstreken sinds ik besloot mijn huidige onderneming te verwezenlijken. Nog altijd herinner ik me het ogenblik waarop ik mij aan deze grootse taak wijdde. Ik begon ermee mijn lichaam aan ontberingen te wennen. Ik vergezelde walvisvaarders op verschillende tochten naar de noordelijke zeeën. Vrijwillig verdroeg ik kou, honger, dorst en slaapgebrek. Overdag werkte ik vaak harder dan de gewone matrozen, terwijl ik mijn nachten besteedde aan de studie van wiskunde, geneeskunde en die takken van de natuurwetenschappen die een zeevaarder het grootste praktische voordeel konden bieden. Tweemaal nam ik dienst als stuurmansmaat op een Groenlandse walvisvaarder en vervulde ik mijn taken tot ieders tevredenheid. Ik moet bekennen dat ik niet weinig trots was toen mijn kapitein mij de op een na hoogste rang aan boord aanbood en mij dringend verzocht te blijven, zozeer stelde hij mijn diensten op prijs.

En nu, lieve Margaret, verdien ik het niet om iets groots tot stand te brengen? Ik had mijn leven in gemak en weelde kunnen doorbrengen, maar ik verkoos roem boven alle verlokkingen die rijkdom mij kon bieden. Ach, kon maar iemand mij met een bemoedigend woord bevestigen dat ik de juiste weg heb gekozen! Mijn

moed en vastberadenheid zijn onwankelbaar, maar mijn hoop kent haar wisselingen en vaak zinkt de moed mij in de schoenen. Ik sta op het punt aan een lange en moeilijke reis te beginnen, waarvan de onvoorziene gevaren al mijn geestkracht zullen vergen. Niet alleen zal ik anderen moed moeten inspreken, maar soms zal ik ook mijn eigen moed moeten bewaren wanneer die van hen het begeeft.

Dit is de gunstigste tijd om door Rusland te reizen. De sleden glijden snel over de sneeuw. De beweging is aangenaam en naar mijn mening veel prettiger dan die van een Engelse postkoets. De kou is niet ondraaglijk zolang je goed in bont bent gehuld, een manier van kleden die ik inmiddels heb overgenomen. Er bestaat immers een groot verschil tussen over het dek van een schip lopen en urenlang onbeweeglijk blijven zitten, zonder dat enige lichaamsbeweging voorkomt dat het bloed in je aderen haast bevriest. Ik heb er geen behoefte aan mijn leven te verliezen op de postroute tussen Sint-Petersburg en Archangelsk. Over twee of drie weken vertrek ik naar die laatste stad. Daar wil ik een schip huren, wat eenvoudig mogelijk is door de eigenaar de verzekeringskosten te vergoeden, en zoveel matrozen aanmonsteren als ik nodig acht, bij voorkeur mannen die ervaring hebben met de walvisvaart. Ik ben niet van plan vóór juni uit te varen. En wanneer zal ik terugkeren? Ach, lieve zus, hoe zou ik die vraag kunnen beantwoorden? Als mijn onderneming slaagt, zullen er vele, vele maanden, misschien zelfs jaren voorbijgaan voordat wij elkaar terugzien. Als ik faal, zul je me spoedig terugzien — of nooit meer.

Vaarwel, mijn lieve, voortreffelijke Margaret. Moge de hemel zijn zegeningen over je uitstorten en mij behouden laten terugkeren, zodat ik je telkens opnieuw mijn dankbaarheid kan betuigen voor al je liefde en goedheid.

Je liefhebbende broer,

R. Walton

Brief 2

Aan mevrouw Saville, Engeland.

Archangelsk, 28 maart 17—.

Wat kruipt de tijd hier langzaam voorbij, nu ik aan alle kanten door ijs en sneeuw ben omringd! Toch heb ik een volgende stap gezet in de verwezenlijking van mijn plannen. Ik heb een schip gehuurd en ben druk bezig mijn bemanning samen te stellen. De mannen die ik tot dusver heb aangemonsterd, lijken betrouwbaar en beschikken zonder twijfel over een onverschrokken moed.

Maar er is één verlangen dat ik nog nooit heb kunnen vervullen, en het gemis ervan valt me steeds zwaarder. Ik heb geen vriend, Margaret. Wanneer ik overloop van geestdrift over een behaald succes, zal er niemand zijn met wie ik mijn vreugde kan delen. En als een teleurstelling me treft, zal niemand proberen me in mijn neerslachtigheid op te beuren. Natuurlijk kan ik mijn gedachten aan het papier toevertrouwen, maar papier is een armzalig middel om gevoelens over te brengen. Ik verlang naar het gezelschap van iemand die met me kan meevoelen, wiens blik de mijne begrijpt en beantwoordt. Misschien vind je me al te romantisch, lieve zus, maar het ontbreken van een vriend doet me werkelijk pijn. Er is niemand in mijn omgeving die zachtmoedig en tegelijk moedig is, die een ontwikkelde en veelzijdige geest bezit, wiens smaak overeenkomt met de mijne en die mijn plannen zou kunnen goedkeuren of verbeteren. Hoeveel zou zo'n vriend niet kunnen betekenen voor je arme broer! Ik ga te voortvarend te werk en verlies bij tegenslagen te snel mijn geduld. Maar een nog groter nadeel is dat ik mezelf heb moeten onderwijzen. De eerste veertien jaar van mijn leven zwierf ik vrij en ongebonden over de gemeenschappelijke weidegronden en las ik niets anders dan de reisboeken van onze oom Thomas. Rond die leeftijd maakte ik kennis met de beroemde dichters van ons eigen land. Pas toen het te laat was om nog ten volle profijt te trekken van dat inzicht, besefte ik hoe noodzakelijk het was om naast mijn moedertaal ook andere talen te leren. Inmiddels ben ik achtentwintig en in werkelijkheid minder ontwikkeld dan menige vijftienjarige scholier. Het is waar dat ik meer heb nagedacht en dat mijn dagdromen grootser en weidser zijn, maar het ontbreekt ze aan wat schilders harmonie noemen. Daarom heb ik dringend behoefte aan een vriend die verstandig genoeg is om mijn romantische aard niet te verachten en die voldoende genegenheid voor me voelt om mijn gedachten in goede banen te leiden. Maar goed, dit geklaag heeft weinig zin. Op de uitgestrekte oceaan zal ik zeker geen vriend vinden, en evenmin hier in Archangelsk, tussen kooplieden en zeelieden. Toch kloppen zelfs in de borst van deze ruwe mannen harten die gevoelens kennen die niets gemeen hebben met de minderwaardige kanten van de menselijke natuur. Mijn eerste stuurman bijvoorbeeld is een man met een

buitengewone moed en ondernemingszin. Hij verlangt hartstochtelijk naar roem, of liever gezegd, om het nauwkeuriger uit te drukken, naar vooruitgang in zijn beroep. Hij is een Engelsman en hoewel hij behept is met nationale en beroepsmatige vooroordelen die nooit door een goede opvoeding zijn verzacht, bezit hij enkele van de edelste menselijke eigenschappen. Ik leerde hem kennen aan boord van een walvisvaarder. Toen ik ontdekte dat hij hier in de stad zonder werk zat, kon ik hem gemakkelijk overhalen zich bij mijn onderneming aan te sluiten. De schipper is een man met een voortreffelijk karakter, die aan boord bekendstaat om zijn vriendelijkheid en de milde wijze waarop hij de tucht handhaaft. Deze eigenschappen, gevoegd bij zijn alom bekende rechtschapenheid en onverschrokken moed, maakten dat ik hem bijzonder graag in dienst wilde nemen. Mijn eenzame jeugd en de jaren waarin ik onder jouw liefdevolle en zorgzame hoede opgroeide, hebben mijn karakter zozeer verfijnd dat ik een diepe afkeer heb van de wreedheid die op schepen doorgaans als vanzelfsprekend wordt beschouwd. Ik heb nooit geloofd dat een dergelijke hardheid noodzakelijk is. Toen ik dan ook hoorde van een zeeman die evenzeer bekendstond om zijn goedhartigheid als om het respect en de gehoorzaamheid die zijn bemanning hem betoonde, beschouwde ik het als een bijzonder geluk dat ik hem voor mijn onderneming kon aantrekken. Voor het eerst hoorde ik over hem van een vrouw die haar levensgeluk aan hem te danken heeft. Het verhaal dat zij me vertelde, was nogal romantisch. Ik zal het je in het kort navertellen. Enkele jaren geleden werd hij verliefd op een jonge Russische vrouw uit een familie met bescheiden middelen. Nadat hij een aanzienlijk bedrag aan prijzengeld had vergaard, stemde haar vader in met hun huwelijk. Kort voor de geplande huwelijksplechtigheid zag hij zijn geliefde nog eenmaal. Ze was in tranen en wierp zich aan zijn voeten. Ze smeekte hem haar vrij te laten en bekende dat ze van een andere man hield. Die man was echter arm en haar vader zou nooit toestemming geven voor hun verbintenis. Mijn edelmoedige vriend stelde het ongelukkige meisje gerust. Zodra hij de naam van haar geliefde had vernomen, zag hij onmiddellijk af van zijn aanspraken op haar hand. Met zijn geld had hij al een boerderij gekocht, waar hij de rest van zijn leven had willen doorbrengen. Maar hij schonk het hele bezit aan zijn rivaal, samen met het resterende prijzengeld, zodat deze vee kon aanschaffen. Vervolgens ging hij zelf naar de vader van het meisje om hem te vragen in te stemmen met haar huwelijk met de man van wie ze hield. De oude man weigerde echter beslist, omdat hij zich uit eergevoel aan zijn belofte tegenover mijn vriend gebonden achtte. Toen mijn vriend merkte dat de vader onvermurwbaar bleef, verliet hij het land. Hij keerde pas terug toen hij hoorde dat zijn vroegere geliefde inmiddels met de man van haar keuze was getrouwd. 'Wat een edelmoedige man!' zul je ongetwijfeld uitroepen. En dat is hij ook. Maar hij heeft geen enkele opleiding genoten. Hij is zo zwijgzaam als een Turk en zijn houding wordt gekenmerkt door een zekere onwetende onverschilligheid. Die maakt zijn gedrag weliswaar des te

bewonderenswaardiger, maar ontneemt hem tegelijkertijd iets van de belangstelling en sympathie die hij anders ongetwijfeld zou opwekken.

Denk echter niet dat mijn besluitvaardigheid begint te wankelen omdat ik een beetje klaag of omdat ik me een troost kan voorstellen die mij tijdens mijn zware onderneming misschien nooit ten deel zal vallen. Mijn voornemens staan zo vast als het noodlot. Mijn vertrek wordt alleen uitgesteld totdat het weer het mogelijk maakt uit te varen. De winter is verschrikkelijk streng geweest, maar het voorjaar kondigt zich veelbelovend aan. Men zegt zelfs dat de lente dit jaar uitzonderlijk vroeg is begonnen, zodat ik misschien eerder kan vertrekken dan ik had verwacht. Ik zal niets overhaasten. Je kent me goed genoeg om erop te vertrouwen dat ik voorzichtig en bedachtzaam zal handelen wanneer de veiligheid van anderen aan mijn zorg is toevertrouwd.

Ik kan je onmogelijk beschrijven wat ik voel nu het begin van mijn onderneming zo dichtbij komt. Het is niet onder woorden te brengen hoe ik, bevend van een mengeling van vreugde en angst, de voorbereidingen voor mijn vertrek tref. Ik begeef me naar onontdekte streken, naar 'het land van mist en sneeuw', maar ik zal geen albatros doden. Maak je dus geen zorgen over mijn veiligheid en vrees niet dat ik even afgemat en door verdriet getekend bij je zal terugkeren als de 'Oude Zeeman'. Je zult glimlachen om deze verwijzing, maar ik zal je een geheim verklappen. Vaak heb ik gedacht dat mijn gehechtheid aan de zee, mijn hartstochtelijke geestdrift voor haar gevaarlijke geheimen, voortkomt uit dat gedicht van een van de meest verbeeldingsrijke dichters van onze tijd. Er is iets in mijn ziel werkzaam dat ik zelf niet begrijp. In de praktijk ben ik ijverig en nauwgezet, een man die met geduld, volharding en hard werken zijn plannen uitvoert. Maar daarnaast leeft in mij een liefde voor het wonderbaarlijke, een geloof in het buitengewone, dat met al mijn plannen verweven is en mij wegvoert van de gewone wegen die de mensen bewandelen, naar de woeste zee en de onbetreden streken die ik op het punt sta te verkennen.

Maar laat ik terugkeren naar wat me nog dierbaarder is. Zullen wij elkaar ooit weerzien, nadat ik onmetelijke zeeën heb doorkruist en via de zuidelijkste kaap van Afrika of Amerika ben teruggekeerd? Ik durf nauwelijks op zo'n groot succes te hopen, maar ik kan het evenmin verdragen me het tegenovergestelde voor te stellen. Blijf me voorlopig bij iedere gelegenheid schrijven. Misschien bereiken je brieven me juist op momenten waarop ik ze het hardst nodig heb om de moed erin te houden. Ik houd zielsveel van je. Blijf met genegenheid aan me denken, mocht je nooit meer iets van me horen.

Je liefhebbende broer,

Robert Walton

Brief 3

Aan mevrouw Saville, Engeland.

7 juli 17—.

Lieve zus,

Ik schrijf je haastig een paar regels om je te laten weten dat ik veilig ben en dat mijn reis al flink gevorderd is. Deze brief zal Engeland bereiken aan boord van een koopvaardijschip dat vanuit Archangelsk op de terugweg is naar huis. Dat schip is gelukkiger dan ik, want het kan nog vele jaren duren voordat ik mijn vaderland terugzie. Toch ben ik vol goede moed. Mijn mannen zijn moedig en lijken vastberaden. Zelfs de uitgestrekte ijsschotsen die voortdurend langs ons drijven en ons herinneren aan de gevaren van de streken waarheen wij op weg zijn, schijnen hen niet af te schrikken. We hebben inmiddels een zeer hoge breedtegraad bereikt, maar het is hartje zomer. Hoewel het hier niet zo warm is als in Engeland, brengen de krachtige zuidenwinden, die ons snel voortstuwen naar de kusten die ik zo vurig verlang te bereiken, een verkwikkende warmte met zich mee die ik niet had verwacht.

Tot dusver hebben we niets meegemaakt dat het vermelden in een brief waard is. Een paar stevige stormen en een lek in het schip zijn voorvallen die ervaren zeevaarders nauwelijks de moeite waard vinden om op te tekenen. Ik zal dan ook meer dan tevreden zijn als ons tijdens de rest van de reis niets ergers overkomt.

Vaarwel, lieve Margaret. Wees ervan verzekerd dat ik, zowel omwille van mezelf als omwille van jou, geen roekeloze risico's zal nemen. Ik zal mijn hoofd koel houden, volharden en voorzichtig te werk gaan.

Maar mijn inspanningen zullen met succes worden bekroond. Waarom ook niet? Ik ben al zo ver gekomen en heb mij een veilige weg gebaand over zeeën waar geen enkele route is uitgestippeld. De sterren zelf zijn getuige geweest van mijn overwinning. Waarom zou ik dan niet verdergaan over dit ongetemde en toch gehoorzame element? Wat kan een mens tegenhouden wiens hart vastberaden is en wiens wil niet te breken valt?

Zo geeft mijn hart, overvol van geestdrift, onwillekeurig lucht aan zijn gevoelens. Maar ik moet mijn brief beëindigen. Moge de hemel mijn geliefde zus zegenen!

R. W.

Brief 4

Aan mevrouw Saville, Engeland.

5 augustus 17—.

Er is ons iets zo buitengewoons overkomen dat ik niet kan nalaten het op te schrijven, hoewel het heel goed mogelijk is dat je mij alweer hebt teruggezien voordat deze bladzijden je bereiken.

Afgelopen maandag, 31 juli, raakten we bijna volledig door ijs ingesloten. Van alle kanten schoof het op ons schip af, totdat er nauwelijks nog voldoende open water overbleef om te blijven drijven. Onze toestand was niet zonder gevaar, vooral omdat we bovendien door een bijzonder dichte mist waren omgeven. We besloten daarom bij te draaien en af te wachten, in de hoop dat de weersomstandigheden zouden veranderen.

Omstreeks twee uur trok de mist op en zagen we in alle richtingen uitgestrekte, grillig gevormde ijsvlakten, die zich tot in het oneindige leken uit te strekken. Enkele van mijn mannen slaakten een zucht van wanhoop en ook ik begon me ernstig zorgen te maken. Maar plotseling trok een vreemd schouwspel onze aandacht en vergaten we even het gevaar waarin we zelf verkeerden. Op ongeveer een halve mijl afstand zagen we een laag voertuig, bevestigd op een slee en voortgetrokken door honden, in noordelijke richting over het ijs glijden. Op de slee zat een wezen met de gestalte van een mens, maar blijkbaar van reusachtige afmetingen, dat de honden mende. Met onze verrekijkers volgden we de snelle voortgang van deze reiziger, totdat hij tussen de verre oneffenheden van het ijs uit het zicht verdween.

Deze verschijning vervulde ons met de grootste verbazing. Voor zover wij wisten, bevonden we ons honderden mijlen van het dichtstbijzijnde land. Toch leek de aanwezigheid van deze reiziger erop te wijzen dat de kust in werkelijkheid minder ver verwijderd was dan we hadden gedacht. Omdat we door het ijs waren ingesloten, konden we hem onmogelijk volgen, hoewel we zijn route nauwlettend hadden gadegeslagen.

Ongeveer twee uur later hoorden we het diepe gerommel van de deining onder het ijs. Nog voor het invallen van de nacht brak de ijsmassa uiteen en kwam ons schip vrij. Toch besloten we tot de ochtend te wachten, omdat we in het donker niet het risico wilden lopen in aanvaring te komen met de grote, losdrijvende ijsschotsen die na het uiteenvallen van het ijs overal ronddreven. Ik maakte van die gelegenheid gebruik om enkele uren te rusten.

De volgende ochtend ging ik zodra het licht werd aan dek. Daar zag ik alle matrozen aan één kant van het schip bijeenstaan. Ze leken met iemand te praten die zich in het water bevond. Het bleek te gaan om een slee, vergelijkbaar met die welke we de vorige dag hadden gezien, die gedurende de nacht op een grote ijsschots naar ons toe was gedreven. Van de honden was er nog maar één in leven. In de slee bevond zich echter ook een man, die de matrozen probeerden over te halen aan boord te komen. Hij was geen wilde bewoner van een onbekend eiland, zoals de vorige reiziger ons had toegeschenen, maar een Europeaan. Toen ik aan dek verscheen, zei een van de stuurlieden tegen hem: 'Daar is onze kapitein. Hij zal u niet op open zee laten omkomen.'

Zodra de vreemdeling mij zag, sprak hij me in het Engels aan, zij het met een buitenlands accent. 'Voordat ik aan boord van uw schip kom,' zei hij, 'zou u zo vriendelijk willen zijn mij te vertellen waarheen u op weg bent?'

Je kunt je mijn verbazing voorstellen toen een man die op de rand van de dood verkeerde mij zo'n vraag stelde. Ik had gedacht dat hij mijn schip zou beschouwen als een redding die hij voor geen enkele rijkdom ter wereld zou willen missen. Toch antwoordde ik dat wij op ontdekkingsreis waren naar de Noordpool.

Toen hij dit hoorde, leek hij gerustgesteld en stemde hij ermee in aan boord te komen. Goede hemel, Margaret! Als je de man had gezien die op die manier over zijn eigen redding onderhandelde, zou je verbazing geen grenzen hebben gekend. Zijn ledematen waren bijna bevroren en zijn lichaam was door uitputting en ontberingen afschuwelijk vermagerd. Nooit eerder had ik iemand in zo'n erbarmelijke toestand gezien. We probeerden hem naar de kajuit te dragen, maar zodra hij de frisse buitenlucht verliet, verloor hij het bewustzijn. Daarom brachten we hem terug aan dek, waar we hem weer bij kennis probeerden te brengen door zijn lichaam met brandewijn in te wrijven en hem een kleine hoeveelheid ervan te laten doorslikken. Zodra hij weer tekenen van leven vertoonde, wikkelden we hem in dekens en legden hem dicht bij de schoorsteen van het fornuis in de kombuis. Geleidelijk kwam hij weer tot zichzelf. Hij at wat soep, waarvan hij wonderbaarlijk opknapte.

Zo verstreken twee dagen voordat hij weer in staat was te spreken. Meer dan eens vreesde ik dat zijn ontberingen zijn verstand hadden aangetast. Toen hij enigszins hersteld was, liet ik hem naar mijn eigen kajuit overbrengen en verzorgde ik hem zo goed als mijn verplichtingen dat toelieten. Nooit heb ik een merkwaardiger man ontmoet. Gewoonlijk ligt er in zijn ogen een wilde, bijna waanzinnige uitdrukking. Maar wanneer iemand hem een vriendelijkheid bewijst, hoe onbeduidend ook, licht zijn hele gezicht op met een zachtheid en goedheid zoals ik die nog nooit bij iemand heb gezien. Meestal is hij echter zwaarmoedig

en wanhopig. Soms knarst hij met zijn tanden, alsof hij het gewicht van het verdriet dat op hem drukt niet langer kan verdragen.

Toen mijn gast wat was aangesterkt, kostte het me veel moeite de mannen bij hem vandaan te houden. Ze wilden hem duizend vragen stellen, maar ik stond niet toe dat ze hem met hun nieuwsgierigheid lastigvielen. Het was immers duidelijk dat zijn lichamelijke en geestelijke herstel bovenal volkomen rust vereiste. Op een keer vroeg de eerste stuurman hem echter waarom hij zich met zo'n vreemd voertuig zo ver over het ijs had gewaagd.

Onmiddellijk betrok zijn gezicht en antwoordde hij met een uitdrukking van diepe somberheid: 'Om iemand te zoeken die voor mij op de vlucht was.'

'En reisde de man die u achtervolgde op dezelfde manier?'

'Ja.'

'Dan denk ik dat wij hem hebben gezien. De dag voordat we u aantroffen, zagen we een man op een door honden getrokken slee over het ijs rijden.'

Bij deze woorden werd de vreemdeling plotseling opmerkzaam. Hij stelde een groot aantal vragen over de richting die de demon, zoals hij hem noemde, had gevolgd. Kort daarna, toen wij alleen waren, zei hij tegen mij: 'Ik heb ongetwijfeld uw nieuwsgierigheid gewekt, evenals die van deze goede mensen. Maar u bent te fijngevoelig om mij vragen te stellen.'

'Vanzelfsprekend. Het zou bijzonder onbeschaamd en onmenselijk van mij zijn u met mijn nieuwsgierigheid lastig te vallen.'

'En toch hebt u mij uit een vreemde en levensgevaarlijke situatie gered. Uit goedheid hebt u mij het leven teruggegeven.'

Niet lang daarna vroeg hij of ik dacht dat de andere slee bij het uiteenvallen van het ijs verloren was gegaan. Ik antwoordde dat ik daar onmogelijk iets met zekerheid over kon zeggen. Het ijs was immers pas tegen middernacht gebroken en de reiziger had voordien misschien een veilige plek weten te bereiken. Maar daarover kon ik niet oordelen.

Vanaf dat ogenblik leek er nieuwe levenskracht te ontwaken in het uitgeputte lichaam van de vreemdeling. Hij wilde niets liever dan aan dek gaan om uit te kijken naar de slee die wij eerder hadden gezien. Toch heb ik hem ervan weten te overtuigen in de kajuit te blijven, want hij is nog veel te zwak om de gure buitenlucht te verdragen. Ik heb hem beloofd dat iemand voor hem de wacht zal houden en hem onmiddellijk zal waarschuwen zodra er iets nieuws in zicht komt.

Dit is alles wat ik tot op heden over deze merkwaardige gebeurtenis in mijn dagboek heb opgetekend. De gezondheid van de vreemdeling gaat geleidelijk

vooruit, maar hij blijft bijzonder zwijgzaam en lijkt zich ongemakkelijk te voelen wanneer iemand anders dan ik zijn kajuit binnenkomt. Toch is zijn manier van doen zo vriendelijk en innemend dat alle matrozen belangstelling voor hem hebben opgevat, hoewel ze nauwelijks met hem hebben gesproken. Wat mij betreft, ik begin van hem te houden als van een broer. Zijn voortdurende, diepe verdriet vervult mij met medeleven en ontferming. In betere tijden moet hij een edel mens zijn geweest, want zelfs nu hij door zijn ellende gebroken is, bezit hij nog altijd iets buitengewoon aantrekkelijks en beminnelijks.

In een van mijn eerdere brieven schreef ik je, lieve Margaret, dat ik op de uitgestrekte oceaan geen vriend zou vinden. Toch heb ik een man ontmoet die ik, voordat zijn geest door het ongeluk werd gebroken, met vreugde als een dierbare broeder in mijn hart zou hebben gesloten.

Ik zal mijn aantekeningen over de vreemdeling van tijd tot tijd voortzetten, zodra er nieuwe gebeurtenissen zijn die het vermelden waard zijn.

13 augustus 17—.

Mijn genegenheid voor mijn gast groeit met de dag. Hij wekt zowel mijn bewondering als mijn medelijden in een mate die mijzelf verbaast. Hoe zou ik kunnen aanzien dat zo'n edel mens door ellende wordt verwoest zonder het diepste verdriet te voelen? Hij is zo zachtmoedig en tegelijk zo wijs. Zijn geest is buitengewoon ontwikkeld en wanneer hij spreekt, zijn zijn woorden met de grootste zorg gekozen, terwijl ze toch snel en met een ongeëvenaarde welsprekendheid uit zijn mond vloeien.

Hij is inmiddels grotendeels van zijn ziekte hersteld en brengt veel tijd aan dek door, waar hij blijkbaar uitkijkt naar de slee die aan de zijne voorafging. Ondanks zijn verdriet is hij nog altijd in staat oprechte belangstelling te tonen voor de plannen van anderen. Hij heeft vaak met mij over mijn onderneming gesproken, waarvan ik hem zonder iets achter te houden op de hoogte heb gebracht. Aandachtig luisterde hij naar al mijn argumenten voor de uiteindelijke verwezenlijking van mijn doel en naar de kleinste bijzonderheden van de maatregelen die ik had getroffen om mijn succes te verzekeren. Zijn begrip en medeleven moedigden mij aan mijn hart te luchten. Ik gaf uiting aan de brandende geestdrift die mijn ziel vervult en vertelde hem met hoeveel vreugde ik mijn vermogen, mijn leven en al mijn verwachtingen zou opofferen om mijn onderneming tot een goed einde te brengen. Het leven of de dood van één mens leek mij slechts een geringe prijs voor het verwerven van de kennis waarnaar ik streefde, voor de macht die ik over de vijandige natuurkrachten zou verkrijgen en aan de mensheid zou kunnen doorgeven. Terwijl ik sprak, trok een donkere schaduw over het gezicht van mijn toehoorder. Aanvankelijk zag ik hoe hij zijn ontroering probeerde te bedwingen. Hij sloeg zijn handen voor zijn ogen en mijn

stem begon te beven en stokte toen ik zag hoe de tranen tussen zijn vingers door stroomden. Een diepe kreun ontsnapte aan zijn hijgende borst. Ik zweeg. Eindelijk sprak hij, met haperende stem: 'Ongelukkige man! Bent u bezeten van dezelfde waanzin als ik? Hebt ook u van die bedwelmende drank gedronken? Luister naar mij. Laat mij u mijn verhaal vertellen, en u zult de beker van uw lippen wegstoten!'

Je kunt je voorstellen hoezeer deze woorden mijn nieuwsgierigheid prikkelden. Maar de hevige uitbarsting van verdriet had de vreemdeling zo aangegrepen dat zijn verzwakte krachten hem opnieuw begaven. Pas na vele uren rust en kalme gesprekken hervond hij zijn zelfbeheersing.

Toen hij zijn heftige gevoelens eenmaal had bedwongen, leek hij zichzelf te verachten omdat hij zich zo door zijn hartstochten had laten meeslepen. Hij wist de duistere overheersing van zijn wanhoop terug te dringen en bracht het gesprek opnieuw op mijn eigen persoon. Hij vroeg me naar mijn jeugd. Mijn levensverhaal was snel verteld, maar het bracht hem op allerlei gedachten. Ik sprak over mijn verlangen een vriend te vinden, over mijn hunkering naar een diepere geestelijke verbondenheid met een gelijkgestemde ziel dan ik ooit had gekend. Ik vertelde hem dat ik ervan overtuigd was dat een mens nauwelijks werkelijk gelukkig kon zijn als hem zo'n vriendschap ontbrak.

'Daar ben ik het met u eens,' antwoordde de vreemdeling. 'Wij zijn onvoltooide wezens, slechts half gevormd, zolang iemand die wijzer, beter en dierbaarder is dan wijzelf — zoals een ware vriend zou moeten zijn — ons niet helpt onze zwakke en gebrekkige natuur te vervolmaken. Ooit had ik zo'n vriend, de edelste mens die ik ooit heb gekend. Daarom meen ik te mogen oordelen over de waarde van vriendschap. U hebt nog hoop en de hele wereld ligt voor u open. U hebt geen reden om te wanhopen. Maar ik... ik heb alles verloren en kan mijn leven niet opnieuw beginnen.'

Terwijl hij dit zei, verscheen er op zijn gezicht een uitdrukking van stille, berustende droefheid die mij diep in het hart trof. Daarna zweeg hij en trok zich even later terug in zijn kajuit.

Zelfs nu zijn geest zo gebroken is, kan niemand de schoonheid van de natuur dieper voelen dan hij. De sterrenhemel, de zee en alle wonderbaarlijke vergezichten die deze streken bieden, lijken nog altijd de kracht te bezitten zijn ziel boven het aardse bestaan uit te verheffen. Zo'n man leidt als het ware een dubbel leven. Hij kan gebukt gaan onder ellende en door teleurstellingen worden overweldigd, maar zodra hij zich in zichzelf terugtrekt, wordt hij als een hemelse geest, omgeven door een lichtkrans waarin verdriet noch dwaasheid kan binnendringen.

Zul je glimlachen om de geestdrift waarmee ik over deze bijna goddelijke zwerver spreek? Dat zou je niet doen als je hem zelf had gezien. Door je boeken en je teruggetrokken leven ben je ontwikkeld en verfijnd, en daardoor misschien enigszins veeleisend in je oordeel. Maar juist daarom ben je des te beter in staat de uitzonderlijke verdiensten van deze wonderbaarlijke man naar waarde te schatten. Soms heb ik geprobeerd te ontdekken welke eigenschap hem zo onmetelijk ver boven alle andere mensen verheft die ik ooit heb gekend. Ik geloof dat het zijn aangeboren scherpzinnigheid is: een snel en toch feilloos oordeelsvermogen, een inzicht in de oorzaken der dingen dat ongeëvenaard is in helderheid en nauwkeurigheid. Daarbij komen zijn buitengewone gemak van spreken en een stem waarvan de wisselende klanken als muziek tot diep in de ziel doordringen.

19 augustus 17—.

Gisteren zei de vreemdeling tegen mij: 'U zult ongetwijfeld hebben gemerkt, kapitein Walton, dat ik grote en ongeëvenaarde rampen heb doorstaan. Ooit had ik besloten dat de herinnering aan die verschrikkingen met mij zou sterven, maar u hebt mij ertoe gebracht van gedachten te veranderen. U zoekt naar kennis en wijsheid, zoals ik dat eens deed. Ik hoop vurig dat de vervulling van uw verlangens zich niet tegen u zal keren als een slang die u bijt, zoals bij mij is gebeurd. Ik weet niet of het verhaal van mijn rampzalige lot u van enig nut zal zijn. Maar wanneer ik bedenk dat u dezelfde weg bewandelt en uzelf blootstelt aan dezelfde gevaren die mij hebben gemaakt tot wat ik nu ben, dan geloof ik dat u uit mijn geschiedenis een waardevolle les kunt trekken. Misschien zal die u richting geven als uw onderneming slaagt en u troost bieden als zij mislukt. Bereid u voor op gebeurtenissen die men gewoonlijk als ongelooflijk beschouwt. Als wij ons te midden van de vredige, vertrouwde natuur bevonden, zou ik misschien vrezen dat u mij niet zou geloven of mij zelfs zou uitlachen. Maar in deze woeste en geheimzinnige streken lijken veel dingen mogelijk die de spot zouden opwekken van mensen die niet weten hoe veelzijdig de krachten van de natuur zijn. Bovendien twijfel ik er niet aan dat de opeenvolging van gebeurtenissen in mijn verhaal op zichzelf voldoende bewijs zal leveren van de waarheid ervan.'

Je kunt je voorstellen hoe verheugd ik was over zijn aanbod mij zijn geschiedenis te vertellen. Toch kon ik de gedachte nauwelijks verdragen dat hij door het ophalen van zijn herinneringen zijn verdriet opnieuw zou moeten doorleven. Ik verlangde er vurig naar zijn verhaal te horen, deels uit nieuwsgierigheid, maar ook omdat ik hem zo graag wilde helpen zijn lot te verzachten, als dat binnen mijn vermogen lag. In mijn antwoord gaf ik uiting aan deze gevoelens.

'Ik dank u,' antwoordde hij, 'voor uw medeleven, maar het is tevergeefs. Mijn lot is bijna bezegeld. Ik wacht nog slechts op één gebeurtenis, en daarna zal ik